

Over de hele wereld is de zogeheten 'creatieve industrie' sterk in opkomst. Ook in een land als China – waar de ontwikkelingen razendsnel gaan – zijn de eerste tekenen van deze trend reeds waarneembaar. Architect Ineke Hulshof reisde naar de Volksrepubliek en ging op zoek naar nieuwe 'creatieve broedplaatsen'.

Kunstenaarsenclaves in Peking en Shanghai

tekst en fotografie: Ineke Hulshof

Peking: straatbeeld fabriek 798

Wie heeft er inmiddels niet gehoord van het begrip 'creatieve economie'? Richard Florida vestigde met zijn boek *The Rise of the Creative Class* de aandacht op deze nieuwe ontwikkeling. In zijn onlangs verschenen vervolg daarop, *The Flight of the Creative Class*, brengt hij deze – wereldwijde – trend in verband met de globalisering. De creatieve klasse is volgens Florida 'dat deel van de werkende

bevolking dat zich bezighoudt met de ontwikkeling van nieuwe producten, productieprocessen en het overbrengen van deze producten op anderen'. In de hele westerse wereld is er sprake van een groei van de creatieve sector. Daarbij valt te denken aan terreinen als architectuur, onderzoek, reclame, journalistiek en kunst en cultuur. Volgens Florida loopt Nederland binnen Europa zelfs voorop, met Amsterdam, het Gooi, Eindhoven, >

Arnhem, Rotterdam en Delft als grootste uitschieters.

Tegenover deze positieve ontwikkeling staan ook gevaren: enerzijds zijn er goedbetaalde creatieve functies, anderzijds is er veel slechtbetaald monotoon werk. Volgens Florida bestaat er kans op 'segregatie', doordat de creatieve economie een nieuwe sociale klasse voortbrengt. Hij heeft dit eind vorig jaar in Nederland, tijdens de lancering van het boek *Creativiteit en de stad* van NAI uitgevers, nog eens benadrukt. De voordracht werd gehouden in de stad in Nederland waar dit verschijnsel het meest zichtbaar is: Rotterdam.

Interessant is om te zien of dit verschijnsel zich ook in China voordoet. Dat lijkt misschien wat voorbarig omdat men er vooral bezig is met een inhaalslag, maar aan de andere kant gaan de ontwikkelingen daar zo snel dat ook op dit vlak de eerste signalen al waarneembaar zijn. Een reis door China vorig jaar voerde mij naar de nieuwe creatieve broedplaatsen in Peking en Shanghai.

Peking

Fabriek 798

In Peking was het niet makkelijk om 'creatieve broedplaatsen' te vinden, maar na enig speurwerk bleek het terrein van de voormalige elektronicafabriek

798 de microkosmos van de kunstenaars in de stad te zijn. Fabriek 798 – ook wel *Dashanzi* genoemd naar de wijk waarin deze fabriek is gelegen – is een belangrijk industrieel monument en was ooit de belichaming van de strategische nationale planning en de hoeksteen van de machtige staatselektronica-industrie. Met hulp uit Oost-Duitsland zijn de fabrieken in de jaren vijftig gebouwd. Ze boden werk aan ruim twintigduizend arbeiders.

Vanaf de jaren '80 ging deze staatsindustrie ter gronde en intussen staan de meeste gebouwen al jaren leeg. Vanaf 1993 kwamen Chinese kunstenaars uit het buitenland terug naar China met hun 'loft-ervaringen' uit New York, Londen en andere westerse wereldsteden. De tijdelijke verplaatsing van de Fine Art Academy naar een van de lege fabrieken was de aanleiding voor de studenten en hun leraren om in de buurt te gaan wonen en werken. Inmiddels is de school in nieuwbouw gehuisvest, maar de kunstenaars zijn gebleven. Zij hebben in 2004 een grootse manifestatie georganiseerd, het *Dashanzi International Art Festival 2004*. Daarmee is het gebied als *Dashanzi* in Peking op de kaart gezet. De fabriek is als het ware een stad in de stad. Er zijn winkels, er wordt waarschijnlijk ook gewoond en er wordt door voornamelijk kunstenaars gewerkt. Er zijn

Peking: wegwijzer fabriek 798

Peking: grote galerie

In Peking is het niet makkelijk om creatieve 'broedplaatsen' te vinden; in Shanghai is de creatieve economie meer zichtbaar.

enkele kunstgaleries met permanente tentoonstellingen en een paar horecagelegenheden.

Even is er sprake geweest van een noodzakelijke ontruiming voor 2008, het jaar van de Olympische Spelen, maar daar is inmiddels vanaf gezien. Ook in China, Peking inbegrepen, groeit het besef van de mogelijke economische en culturele waarde van de kunstzinnige gemeenschap. Het Art Festival van 2004 heeft daar met zijn doelstelling – namelijk bijdragen aan de ontwikkeling en groei van nieuwe trends in Peking – zeker een aandeel in gehad. Innovatie in en door kunst was het thema, een thema dat ook bij ons niet zou misstaan.

De vraag in hoeverre er in China sprake is van innovatie in de kunst is echter moeilijk te beantwoorden. In economisch opzicht speelt *Dashanzi* nog geen rol van betekenis. Het gebied ligt daarvoor waarschijnlijk te ver van het centrum van de stad. De aanwezigheid van een kunstenaarsenclave in de stad is voor anderen nog steeds geen reden om zich in Peking te vestigen. Alleen een verandering naar een echte 'broedplaats', waar ook technisch ontwerp, ambachtelijke innovatieve producties, theater en nieuwe media thuishoren, zou tot behoud van (delen van) dit reusachtige complex kunnen leiden. Het gebied staat wat betreft de gemeente overigens op de nominatie om na 2008 grotendeels gesloopt te worden en herontwikkeld met grootschalige woningbouw

ligt het meest voor de hand. Dat is jammer, want het is wel een bijzonder complex.

Shanghai

Trendy oude fabriek

In Shanghai is de creatieve economie meer zichtbaar. Illustratief daarvoor zijn drie projecten, om te beginnen *Xintiandi*, hetgeen 'hemel op aarde' betekent. Het gaat om de herbestemming van een oud woongebied ten behoeve van cultureel gebruik in het centrum van de stad. Voor de Chinese maatschappij is de waarde van historisch erfgoed overigens een moeilijk begrip. Dat heb ik zelf ondervonden toen we in Shanghai met Chinese architecten ontwerpen voor de renovatie van oude *lilong*-woningen maakten: in de panden is eigenlijk niets overeind gebleven van de oorspronkelijke constructie en detaillering. Intussen is er een aantal panden als monument aangewezen, maar dit betekent in China niet dat er niets aan mag veranderen. Voor hetzelfde geld worden ze compleet vervangen, en door herbouw in een iets ruimere verkaveling ontstaat dan bijvoorbeeld een super-de-luxe nieuwbouwenclave voor de hele rijken, midden in de stad. Soortgelijke ontwikkelingen zien we bij de grote herontwikkeling van *Xintiandi*.

Shanghai: Xintiandi

De vergelijking met *Dashanzi*, de fabriek 798 in Peking, gaat mank omdat er hier maar beperkt sprake is van creatieve bedrijvigheid, hoewel dit in Chinese ogen misschien anders lijkt. Het ontwikkelconcept is door de Amerikaanse architecten Wood en Zapata bedacht en door ontwikkelaars uit Hongkong is het initiatief genomen. De oude complexen, ofwel *lilongs*, zijn in een groot gebied aangekocht in 1997. De meest karakteristieke panden zijn behouden en fungeren nu als het uitgaanscentrum van het nieuwe winkelcomplex dat eromheen is gemaakt. Het grootste deel is uiteindelijk toch nieuwbouw. In China is nieuw gewoon 'in'. Het is de combinatie winkelen en ontspanning die overal ter wereld bloeit, en die het concept voor herhaling vatbaar maakt. Een *Xintiandi* wordt nu ook in Peking en Chongqing gebouwd. De vergelijking die in China wordt gemaakt is die tussen de fysieke bruikbaarheid van oude industriële of monumentwaardige constructies. Als concept is *Xintiandi* in Shanghai zeer succesvol. De creatieve betekenis is vermoedelijk beperkt. Het is eigenlijk meer een uitgaansgebied.

Trendy oude fabriek

Dat blijkt heel anderste zijn bij een tweede project in Shanghai: *The Bridge 8*. Deze oude fabriek, ook in het centrum, die met zijn tiendu-

zend vierkante meter ruimte omgetoverd is tot een riante creatieve werkgemeenschap. Het zal niet goedkoop zijn geweest, maar dan zit je wel midden in het creatieve hart van de stad tussen wereldberoemde architecten als Alsop en te midden van *lifestyle*-ontwerpers en *branding*-uitvinders.

The Bridge 8 lijkt op de Van Nelle-fabriek in Rotterdam, maar is iets kleiner en ligt op een gunstiger locatie. Extreem moderne materiaaltoepassingen zijn gebruikt om het geheel zo trendy mogelijk te maken. Vermoedelijk is dat gedaan om nieuwe creatieve bedrijven aan te trekken. Voor Chinese bedrijven is *The Bridge 8* waarschijnlijk te duur. De huurders zijn vooral westerse bedrijven. Alle bedrijven hebben al gevestigde namen. Naast het creatieve gedeelte zijn er ook voorzieningen zoals horeca en conferentiefaciliteiten. De oorspronkelijke architectuur van de gebouwen is overigens geheel verdwenen achter nieuwe gevels en zelfs in de interieurs.

Voormalige pakhuizen

Het derde voorbeeld in Shanghai is te vinden aan de Suzhou Creek. Nog niet zo uitgebreid, maar wel nadrukkelijk aanwezig is de kunstenaarskolonie in de oude fabrieken en pakhuizen aan Moganshan Lu. Hierover is in China Nu in 2004 al een artikel verschenen.

De kunstenaars van Moganshan Lu hebben de aanzet gegeven tot de verbouw van de pakhuizen aan de overkant. Tegenover de oude fabrieken is vorig jaar een aantal pakhuizen door de lokale overheid tijdelijk aan enkele creatieve bedrijven ter beschikking gesteld. Hier vinden we nieuwe media en architecten naast een vestiging van de CA Bookshop. Er wordt omzet gemaakt, maar de bedrijvigheid is voornamelijk in westerse handen. Voor Chinese bedrijven lijkt dit toch een te groot risico. Wie gaat er nu in een oude, aftandse ruimte van een voormalig pakhuis zijn bedrijf vestigen en nog wel als je claimt mooie dingen te maken? Rare westerlingen of barbaren?

De pakhuizen zijn door de investering van startende, weliswaar westerse, bedrijven veranderd in creatieve broedplaatsen waarbij de kennisuitwisseling tussen de diverse disciplines opeens tot verrassende vindingen en ontwerpen leidt. Architect Raeffer K. Wallis uit Canada heeft hier, met behoud van het karakteristieke interieur, een prachtige werkplaats voor een mediabedrijf en diverse architecten gecombineerd. Het bureau Azerozero (A00) is door Raeffer met twee Canadese collega's in 2003 in Shanghai opgericht. Zelfs de meubels zijn door hen ontworpen, passend bij de stoere constructies van het pakhuis. Intussen is het renovatieproject

overgeslagen naar de aangrenzende pakhuizen en hoop ik bij een volgende bezoek meer te weten te komen over de ontwikkeling van creativiteit als productiefactor.

Toekomst

De enorme groei die de Chinese economie nu doormaakt is vooral te vinden aan de oostkust en heeft geleid tot een sterke toename van de middenklasse en van de welvaart in die gebieden. Vermoedelijk is er nog nauwelijks sprake van een creatieve klasse zoals Richard Florida die bedoelt. De beperkte zoektocht naar creatieve milieus tijdens mijn bezoek vorig jaar liet zien dat er wel degelijk creatieve locaties zijn, maar deze worden op dit moment vooral bewoond door startende en gevestigde westerse bedrijven. Bij navraag onder de bewoners kwam naar voren dat de creatieve vakken wel bijzonder populair zijn bij Chinese studenten. De groei van de creatieve klasse in China zou wel eens veel sneller kunnen gaan dan wij nu voor mogelijk houden. 友

Ineke Hulshof is architect en heeft een bureau in Delft. Zij is tevens bestuurslid en oprichter van Stichting Bovenstad en voorzitter van vereniging Delft Design. Meer informatie is te vinden op www.hulshof-architecten.nl.

Shanghai: nieuwe gevel van 'the Bridge 8'

Shanghai: pakhuizen aan Moganshan Lu

Shanghai: pakhuizen met de CA Bookshop

Shanghai: interieur media bedrijf